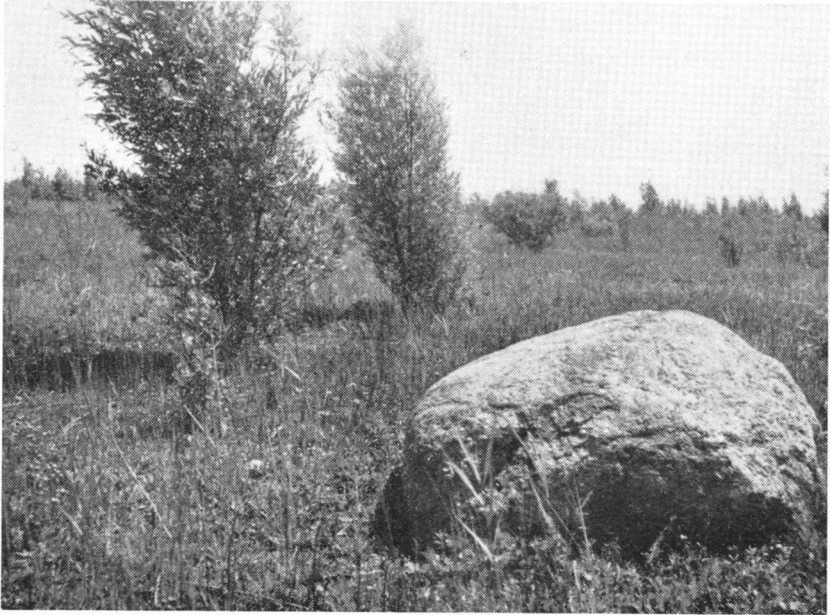

HET GEOLOGISCH NATUURRESERVAAT P. v. d. LIJN

door

G. D. VAN DER HEIDE en W. T. HELLINGA

In 1942 vielen de gronden van de Noordoostpolder droog na vele maanden pompen van de drie gemalen. Toen was de zeebodem bij de Voorst, waar het klif — niet langer afgeslagen door de zee — reeds begroeid raakte, al begaanbaar en kwam menig stenenzouwer zijn geluk beproeven. Veel later pas kon het terrein ten Noorden

Natuurlijke vegetatie op een keileemgebied in de Noordoostpolder.

Foto Directie Wieringermeer.

van Urk betreden worden. Toch heeft de heer P. van der Lijn kort na het droogvallen in dit gebied een terrein ontdekt, dat hem bijzonder interesseerde. Hij zag in, dat dit gebied voor het nageslacht bewaard diende te blijven en zocht contact met Dr Jac. P. Thijsse. Ook deze was enthousiast en stelde onmiddellijk plaatsruimte in het tijdschrift „De Levende Natuur” beschikbaar, zoveel als Van der Lijn dacht nodig te hebben. En er verscheen spoedig nadien in „De Levende Natuur” — Mei 1944 — een artikel van zijn hand onder de titel: „Een eersterangs geologisch natuurmonument bij Urk”. Laten we uit dit artikel enkele zinnen lichten: „Een kleine anderhalve kilometer benoorden Urk is bij de droogmaking van de Noordoostpolder een terrein bloot gekomen, dat enig in Nederland, wellicht een unicum in Noordwest Europa mag heten. 't Is een maagdelijke grondmorene van het diluviale landijs, bestaande uit keileem met miljoenen keien. Hier spreekt een getuigenis van 100 000 jaren geleden een duidelijke taal”.

De toenmalige bezoeker heeft deze taal verstaan, want even verder in datzelfde

artikel kan men lezen : „Het natuurmonument — in wording — (er wordt voor gewerkt!) . . . .”. Toen reeds waren er dus plannen om te komen tot het stichten van een reservaat. Zo heel eenvoudig was dit echter niet, mede doordat de oorlog de uitwerking van de plannen ernstig belemmerde. Wel was er intussen iets zeer belangrijks geschied. D. de Waard had in het contact met en het wetenschappelijk werk van Van der Lijn aanleiding gevonden tot een onderzoek van het „Glacigeen pleistoceen”, waarvan de resultaten als proefschrift met als ondertitel „Een geologisch detailonderzoek in de Noordoostpolder”, in 1947 het licht zagen. Deze belangrijke dissertatie bracht het verschijnsel van het voorkomen van schollenkeileem bij de Voorst en Urk naar voren, hetgeen juist in het laatste nog maagdelijke kei-

Een keur van zwerfstenen in het Geologisch Natuurreservaat P. v. d. Lijn.
De grootste exemplaren zijn genummerd en geïnventariseerd.

Foto W. T. Hellinga.

leemgebied bijzonder duidelijk waarneembaar was. Het resultaat van deze studie vestigde nog eens extra de aandacht op deze drooggekomen gesteentevelden, die ongetwijfeld de rijkste en uiteraard best bewaarde van ons land zijn.

Van der Lijn had intussen bij de Directie van de Wieringermeer (Noordoostpolderwerken) bepleit, dat een deel van het gebied ten Noorden van Urk voorlopig van in cultuur brengen zou worden uitgesloten totdat een plan zou zijn opgesteld voor dit territoir. Daarbij was tevens ingezien dat het eenvoudig laten liggen geen oplossing zou zijn, dat er eerder moest worden gedacht aan een zeer positieve taak. Want na weinige jaren dat het terrein braak lag, begon zich reeds de wilde vegetatie meester te maken van het veld. Daarom vinden wij in het eerder genoemde artikel : „Indien wij het geologisch natuurmonument aan zijn lot overlaten kunnen wij zeker zijn, dat het na verloop van een tiental jaren totaal is begroeid, ook zelfs daar, waar de keien zo dicht als een middeleeuws plaveisel liggen”.

Maar al te spoedig bleek hoe snel de wilde plantengroei het terrein voor zich opeiste, eerst de wieren en algen, spoedig gevolgd door mossen en daarna door hogere planten. De aanvankelijk volkomen blanke, heldere stenen begonnen donkere vlekken te vertonen en raakten ingebed. Vandaar de waarschuwing van de voorzitter van de N.G.V.: „Wij moeten niet hebben een ingekuild natuurmonument, maar een goed zichtbaar en een de bezichtiging rijkelijk waard zijnd geologisch phenomenon”.

Helaas vormde de plantengroei niet de enige bedreiging van het toekomstige reservaat; er waren vele andere, waaronder ook de verzamelaars van gesteenten, zowel voor strikt wetenschappelijk doel als voor zuiver genoegen. Immers, spoedig

Nog een opname van de zwerfsteenbestrooiing in „ons” nieuwe reservaat.

Foto H. Krul.

bleek dat vele honderden, wellicht duizenden gidsgesteenten, vooral granieten en porfieren werden meegenomen, waardoor de samenstelling van de steenbestrooiing binnen niet erg lange tijd volkomen zou zijn gewijzigd. Nu waren er dus twee problemen aan de orde: ten eerste hoe het te reserveren terrein te vrijwaren voor overwoekering door de wilde plantengroei; ten tweede hoe het toekomstige reservaat voor leegrapen te behoeden. De medewerking van de Directie van de Wieringermeer (Noordoostpolderwerken) en in deze de instemming van de Directeur Dr Ir S. Smeding persoonlijk en van de Directie van de Dienst van het Staatsbosbeheer was verkregen en evenzo de ondersteuning van Prof. Dr A. E. van Giffen, aanvankelijk als Directeur van het Biologisch-Archaeologisch Instituut te Groningen, later van de Directeur van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek.

Van der Lijn had inmiddels ten behoeve van het gebied zelf een belangrijke verzameling kristallijne gesteenten van de Voorst en Urk bijeengebracht, die kon worden opgeborgen in het museum ad hoc, dat aanvankelijk te Kampen, later

werd overgebracht naar Schokland. Na de oorlog heeft deze collectie — die inmiddels ook met een uitgebreide kalksteenverzameling was aangevuld dank zij de medewerking van B. Boelens — vele uitbreidingen ondergaan, doordat Van der Lijn, tweede ondergetekende en het oudheidkundig bodemonderzoek in het Zuiderzeegebied talrijke belangwekkende stukken uit het aan het reservaat grenzende gebied aan deze collectie wisten toe te voegen. Deze keienverzameling — bovendien

nog aangevuld door een type-collectie gesteenten, tijdens het onderzoek ter plaatse verzameld door Dr D. de Waard, die dus inmiddels was gepromoveerd — geeft nu een zeer zuiver beeld van de gesteenten uit de morene, die Dr A. Brouwer beschouwt als de morene van het Drentse stadium van het Riss landijs.

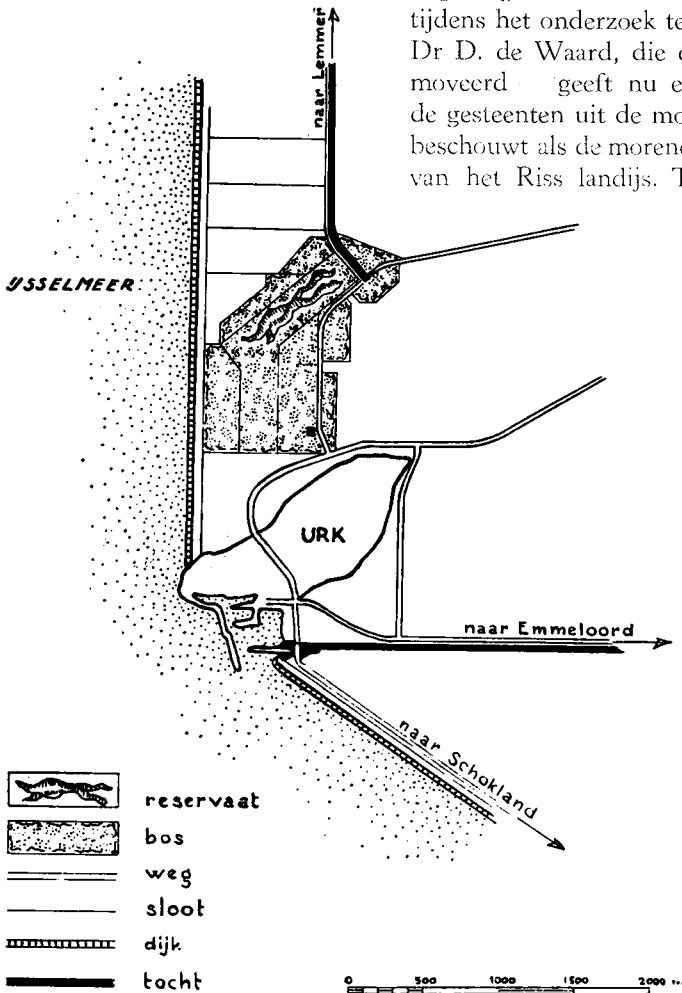
Tevens zijn er voldoende belangrijke erratica om de betekenis van het behoud van het gebied te onderstrepen. Het ligt in de bedoeling ook in de toekomst deze zuiver op het beperkte gebied van de morene-landschappen in de voormalige Zuiderzeebodem afgestemde expositie in het inpolderingsgebied te behouden. Reeds trekt deze collectie veel belangstelling en hebben ook talrijke buitenlanders deze in weinige jaren samengebrachte geologische verzameling bewonderd. Ook stelden wij op verzoek van Staats-

bosbeheer, voor het museum van deze dienst te Utrecht, een belangrijke type-collectie van de terreinen voor het reservaat samen.

Meestal werden

onze tochten naar de omgeving van Urk benut om tevens besprekingen te voeren met Ir Wilmes, de houtvester van het Staatsbosbeheer in de Noordoostpolder, over de toekomst van het terrein, over de beplanting, over de bestrijding van de wilde vegetatie en over toezicht op het reservaat. Bij deze gelegenheden werd eveneens overleg gepleegd met hen, die overigens nog bij het totstandkomen van het natuurmonument betrokken waren.

Zo is het met veel moeite en zorgen thans dan zover gekomen, dat het bosterrein,

Ligging van het geologisch natuurreservaat bij Urk.

waarbinnen het geologisch natuurreservaat zal worden bewaard, is bestemd; dat de toegang tot het terrein met een vergunningenstelsel is geregeld ¹⁾; dat de oppervlakte van het reservaat ten naaste bij is bepaald en dat de beplanting van aangrenzende kavels reeds is tot stand gekomen, terwijl het bos rondom het gereserveerde gebied wellicht spoedig zal worden ingeplant. Voorts is het vorig jaar door Van der Lijn een 40-tal grote stenen in het terrein genummerd en gedetermineerd, zodat de bezoekers een aantal bijzonder fraaie erratica kunnen aantreffen, waarvan de namen op een lijst staan vermeld.

Bij voorbaat is rekening gehouden met het openlaten van de mogelijkheid van eventuele aanvullende geologische studies ten aanzien van de gesteenten, maar vooral ook van het schollenkeileem, waar ruimte blijven zal voor het maken van nieuwe ontsluitingen, indien dit wenselijk zou blijken te zijn. Tenslotte is nog onlangs met de hulp van B. Boelens een zeer belangrijke hoeveelheid studiemateriaal aan kalk-

Deelnemers aan een excursie van de N.G.V. in het keileemgebied bij Urk
(jaarvergadering 1952).

stenen van het aangrenzende in ontginning gebrachte landschap systematisch samengebracht, dat wellicht binnenkort nader bestudeerd zal worden. Dit laatste betreft gesteenten, die anders op de aangrenzende terreinen verloren gegaan zouden zijn.

Toch blijven nog enkele aangelegenheden te regelen: de bestrijding van de wilde vegetatie is nog niet geheel opgelost, maar zal te gelegener tijd wel een oplossing vinden en voor de toekomst — wanneer het bos zal zijn overgedragen aan de Dienst van het Staatsbosbeheer — moet nog overeenstemming worden bereikt over het beheer van het gebied, hoewel men het daarover in principe wel eens zal zijn.

Nu de voorbereidende werkzaamheden in dit stadium gekomen zijn, heeft de

1) De Vergunningen tot het betreden van het reservaat kunnen worden aangevraagd bij de Directie van de Wieringermeer (Noordoostpolderwerken), p.a. Oudheidkundig Museum voor het Zuiderzeegebied, Schokland, Noordoostpolder.

Directie van de Wieringermeer (Noordoostpolderwerken) bij het ontwerpen van de regeling van de toegang tot het reservaat gemeend het initiatief en het vele werk, dat Van der Lijn ten behoeve van het gereedkomen van het reservaat en het samenbrengen van de interessante collectie gesteenten in het museum in de Noordoostpolder heeft verricht, het beste te kunnen waarden door deze voorganger en leermeester van zo talrijke geologen te vragen toestemming te geven om het terrein te noemen :

„Geologisch Natuurreservaat P. v. d. Lijn”

welke naam in een goede zwerfsteen zal worden gehouwen die zal prijken aan de ingang van het reservaat. Deze toestemming is inmiddels verkregen.

In feite is hiermee het reservaat, dat in principe reeds enige jaren in de gedachte van verschillende overheidsinstanties bestond, officieel ingesteld.

Mogen wij hopen, dat spoedig de laatste stappen zullen zijn gedaan, zodat het reservaat dan geconsolideerd is, de dan gereed zijnde beplanting een fraaie omsluiting vormt, dat vele geologen en amateurgeologen zullen profiteren van het feit, dat dit terrein voor het nageslacht kon worden bewaard en dat de initiatiefnemer zelf, die zich zoveel moeite getroostte voor het totstandkomen ervan, nog lange jaren getuige zal mogen zijn van de ontwikkeling van het geologisch natuurreservaat, dat zijn naam draagt.

DE OUDERDOM DER AARDE EN HET GELOOF

door

P. VAN DER LIJN

Mijn wetenschap en mijn geloof
Die spelen saam en stocien;
Om beurten zijn ze uit op roof,
Maar 't blijft gelovig-knoeien!

Van uit mijn jongelingsjaren kwamen enkele regels in mijn gedachten — de derde is toegevoegd — de spotter van het puntdicht was, naar ik meen, Ds De Genestet.

Intussen heeft Schr. dezes narigheid genoeg ondervonden van het conflict Wetenschap-Geloof. Die begon al, toen hij op 17-jarige leeftijd aan de Kweekschool uit de catechisatie werd gestuurd, omdat hij het Scheppingsverhaal niet wilde aanvaarden, daar hij het strijdig achtte met de natuur- en sterrenkunde.

Onze Directeur was een wijs man: hij koos voor de opposant een predikant, die om bijbelcritiek niet aggressief werd.

Later las ik van beroemde mannen, die in het conflict traden. *Leonardo da Vinci*, de geniale schilder-beeldhouwer-musicus-architect-natuuronderzoeker, vond omstreeks het jaar 1500 op grote hoogte in de Apennijnen fossiele schelpen en concludeerde, dat die in het gesteente uit een zeebodem waren ontstaan, stellig tienduizend jaar geleden.

Deze en nog meer conclusies verwekten hevige ontroering bij de Kerkelijke gezagsdragers; ternauwernood ontkwam Da Vinci aan de brandstapel, dank zij de invloed van zijn vriend *Steno*, die poogde een compromis te sluiten tussen Bijbel en Geologie, door de Zondvloed een zo catastrofaal karakter toe te schrijven, dat deze de dieren der zee hoog op het land zou hebben afgezet.